

УДК 378:37.013

Aleksandra Minczanowska

doktor, adiunkt, Uniwersytet Śląski w Katowicach,
Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie,
ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn, Rzeczpospolita Polska,
aleksandraminczanowsk@interia.pl

Alicja Hruzd-Matuszczyk

magister, asystent, Uniwersytet Śląski w Katowicach,
Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie,
ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn, Rzeczpospolita Polska,
alicjahruzd@o2.pl

ZNACZENIE PRAKTYK PEDAGOGICZNYCH W KSZTAŁTOWANIU WARSZTATU ZAWODOWEGO PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI – DONIESIENIE Z BADAŃ

Nauczanie dzieci, młodzieży, a później i osób dorosłych zaliczane było od zawsze do podstawowych obowiązków każdego społeczeństwa. Współczesne przemiany dokonujące się w życiu społecznym oraz reformy systemu edukacji w naszym kraju, zmuszają do zastanowienia się nad nowym modelem kształcenia przyszłych nauczycieli – wychowawców. Kształcenie ich w oparciu o plany i programy studiów obejmuje zarówno zajęcia teoretyczne, jak i praktyczne. Teoria i praktyka stanowią powiązane ze sobą w spójną całość źródło wiedzy uprawnione w procesie edukacji nauczycielskiej. Przedmiotem rozważań w poniższym opracowaniu uczyniono kształcenie studentów pedagogiki ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia praktyk pedagogicznych w przygotowaniu do pracy zawodowej.

Niniejszy tekst został podzielony na kilka części. W pierwszej charakteryzujemy rolę praktyk pedagogicznych w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do wykonywania zawodu oraz opisujemy płaszczyzny aktywności pedagogicznej nauczycieli. Kolejna część stanowi prezentację fragmentu – cyklicznie przeprowadzanych – badań własnych wśród studentów kierunków nauczycielskich. Artykuł kończą wnioski.

Słowa kluczowe: przygotowanie zawodowe nauczycieli; praktyki pedagogiczne; warsztat zawodowy nauczyciela.

Wprowadzenie. Profesja nauczyciela jest jedną z najstarszych na świecie. Nauczanie dzieci, młodzieży, a później i osób dorosłych zaliczane było od zawsze do podstawowych obowiązków każdego społeczeństwa. Wraz z rozwojem społeczeństw i myśli pedagogicznej, a co za tym idzie ze zmianą koncepcji nauczania, zmieniały się oczekiwania wobec nauczycieli i – w konsekwencji – przygotowanie ich do pracy zawodowej. Pomimo tych zmian kompetencje i profesjonalizm oraz osobowość nauczyciela-wychowawcy, badanie ich oraz tworzenie osobowego wzoru człowieka, który bezpośrednio kształtuje moralność młodego pokolenia, w każdej epoce historycznej należały do spraw najwyższej wagi. W XIX wieku szkoła tradycyjna wymagała od nauczyciela wyposażenia uczniów w pamięciową wiedzę, mechaniczne stosowanie regułek i algorytmów, nauczania odtwarzania z pamięci faktów i określeń. Ten sposób nauczania królował w dużej mierze także w wieku XX, mimo że w dobie progresywizmu głoszono potrzebę spontanicznej aktywności uczniów, działania analogicznego do procesu badawczego. Uczniowie mieli badać to, co ich interesowało, co chcieli poznać, w związku z czym rola nauczyciela miała zbliżyć się do roli obserwatora. W drugiej połowie XX wieku podkreślano już bardzo wyraźnie jedność procesu nauczania-uczenia się (H. Siwek, 2009).

Współczesne przemiany dokonujące się w życiu społecznym oraz reformy systemu edukacji w naszym

kraju, zmuszają do zastanowienia się nad nowym modelem kształcenia przyszłych nauczycieli – wychowawców. Dziś już nie sama wiedza, ale przede wszystkim uczeń, jako człowiek – wyposażony w rozum i wolną wolę, zdolny do podejmowania z nauczycielem dialogu – winien być w centrum zainteresowania nauczyciela. Oczywiście stając się, że, aby opiekun, wychowawca, nauczyciel mógł zaspokoić wielostronne potrzeby rozwojowe dziecka, musi być przygotowany do tej roli teoretycznie i praktycznie, musi być zdolny do inicjatywy i działalności twórczej, musi sprostać rozwiązywaniu wielu problemów pedagogicznych, wśród których często pojawiają się zadania nowe, nieprzewidywalne i z góry nieokreślone. Uważa się, że powinien być kompetentny, twórczy, opanowany, zdyscyplinowany i odpowiedzialny za swoją pracę. Wymaga się zatem od niego różnorodnych kompetencji i kwalifikacji.

Szczególnego znaczenia nabiera więc proces kształcenie pedagogicznego kandydatów na nauczycieli. Przed uczelniami pedagogicznymi stoi ważne zadanie i obowiązek przygotowania swoich studentów do spełniania w przyszłości roli nauczyciela – wychowawcy. Kształcenie przyszłych pedagogów w oparciu o plany i programy studiów obejmuje zarówno zajęcia teoretyczne, jak i praktyczne. Teoria i praktyka stanowią powiązane ze

sobą w spójną całość źródło wiedzy uprawnione w procesie edukacji nauczycielskiej. Przyszłemu nauczycielowi wiele pozytywnych cech i powinności można zaszczerpić w trakcie studiów, a szczególnie podczas praktyk pedagogicznych. Praktyka pedagogiczna jest zatem integralną częścią procesu kształcenia studentów, kandydatów na wychowawców w różnego typu placówkach opiekuńczo-wychowawczych (H. Marzec, 2001, s. 83). Kształcenie praktyczne studentów pedagogiki, to złożony i trudny, odbywający się na drodze planowego, świadomego i refleksyjnego doświadczenia proces nabywania przez kandydatów do zawodu umiejętności pedagogicznych i innych predyspozycji koniecznych im do kierowania procesem rozwoju dziecka w różnego typu placówkach opiekuńczo-wychowawczych (H. Marzec, 2001, s. 83).

Niniejszy tekst został podzielony na kilka części. W pierwszej charakteryzujemy rolę praktyk pedagogicznych w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do wykonywania zawodu oraz opisujemy płaszczyzny aktywności pedagogicznej nauczycieli. Kolejną część stanowi prezentację fragmentu – cyklicznie przeprowadzanych – badań własnych wśród studentów kierunków nauczycielskich. Artykuł kończą wnioski.

Znaczenie praktyk pedagogicznych w kształtowaniu warsztatu zawodowego przyszłych nauczycieli – rozważania teoretyczne. Przygotowanie studentów do ich przyszłej pracy zawodowej powinno zawierać zarówno poszerzanie wiadomości teoretycznych, jak i doskonalenie warsztatu praktycznego. Dla kandydatów na nauczycieli ważną rolę odgrywają różne formy praktyk, z jakimi się stykają w trakcie studiów. Niezależnie od jej rodzaju należy pamiętać, że praktyka pedagogiczna nie może być odizolowanym elementem programu studiów, lecz musi być traktowana jako czynnik łączący całość oddziaływań zewnętrznych na studenta i jego wysiłków własnych, zmierzających do przygotowania go w pełni do roli nauczyciela – wychowawcy.

Praktyki mają swoje określone miejsce w procesie uspołecznienia młodzieży, rozumienia zjawisk wychowawczych i kształtowania, ukierunkowanych teorią, umiejętności działań pedagogicznych młodzieży akademickiej. W myśl programu praktyk pedagogicznych określa się trzy kierunki działań studentów: poznawczy, instrumentalny i weryfikacyjny. Kandydaci na nauczycieli poznają funkcjonowanie systemu oświaty w Polsce, analizują pracę szkoły i instytucji opiekuńczo-wychowawczych, sytuacje związane z życiem dziecka w różnych środowiskach i jego psychofizycznym rozwojem. Oprócz aspektów poznawczych praktyka umożliwia weryfikację przyswojonych teorii pedagogicznych, psychologicznych, socjologicznych, stawianie i rozwiązywanie problemów, prowadzenie badań empirycznych przygotowujących do pracy naukowej. Praktyka pedagogiczna pełni zatem w procesie kształcenia przyszłych nauczycieli wielorakie funkcje, m.in.: poznawczą, wychowawczą, badawczą, innowacyjną, kreatywną.

Wymienione funkcje praktyki pedagogicznej wskazują na to, iż kształci ona postawę twórczą studentów, ujawnia predyspozycje do dobrego

wykonywania zawodu, rozwija umiejętność myślenia, wyobraźnię i intuicję pedagogiczną. Umożliwia bowiem studentom zapoznanie się z całokształtem działalności instytucji wychowawczych. Ułatwia kształtowanie postaw i umiejętności, odpowiedzialności, kontaktów interpersonalnych w warunkach współpracy z zespołem wychowanków oraz umożliwia diagnozowanie sytuacji dydaktyczno-wychowawczych w konkretnym środowisku wychowawczym. Pomaga praktykantom w zastosowaniu teoretycznej wiedzy pedagogicznej w działalności opiekuńczo-wychowawczej, stymuluje proces uspołecznienia studentów i ich identyfikację z przyszłym zawodem (E. Brycka, M. Lusina, O. Wyżga, aktualizacja 25.04.2016).

Spotkania z dziećmi i młodzieżą w szkole, w wybranych klasach, pozwalają poznawać szkolną rzeczywistość. A jest to rzeczywistość ulegająca w ostatnich latach dużym przeobrażeniom, co stawia przed młodymi (i nie tylko) nauczycielami i wychowawcami szczególne wyzwania. Muszą oni rozwiązywać wiele problemów wynikających z przemian społecznych, kulturalnych i gospodarczych, zmieniających się potrzeb wychowawczych, ludzi, z konieczności odniesienia się do zjawisk edukacji równoległej i ustawicznej. Obserwacja i analiza całego bogactwa treści, jakie niesie każda lekcja, a nade wszystko okazja do sprawdzenia swoich umiejętności to niezaprzeczalne atuty każdej praktyki. Czas praktyki to także możliwość do refleksji: Czy na pewno chcę być nauczycielem? (K. Czollek, 2001) oraz Jakim nauczycielem pragnę być? W odpowiedzi na owe pytania przewodnikiem oraz swego rodzaju «mistrzem sztuki nauczycielskiej» stają się opiekunowie praktyk pedagogicznych zarówno z ramienia uczelni, jak i nauczyciele w placówkach, w których studenci je realizują. Dlatego też w doborze osób do pełnienia tych ról powinno się brać pod uwagę posiadane przez nich kompetencje.

Podjęmując problematykę kompetencji zawodowych pedagogów, wyróżnić należy trzy płaszczyzny działań dydaktycznych, w obrębie których odbywa się aktywność pedagogiczna nauczycieli. Pierwsza płaszczyzna obejmuje rozpoznawanie, wyjaśnianie, interpretowanie faktów i zjawisk dydaktycznych związanych z sytuacją ucznia w szkole, relacjami ucznia z innymi osobami w klasie, efektami oddziaływań dydaktycznych, czynnikami warunkującymi te efekty, przejawami zmian w funkcjonowaniu szkolnym wychowanków, zmianami ich postaw życiowych i systemów wartości. Nauczyciel powinien umieć rzecz widzieć jako obserwator «z wewnątrz» chłodno analizujący zjawiska, uogólniający zdobyte doświadczenia, wykorzystujący wiedzę dydaktyczną do wyjaśniania tych zjawisk oraz jako obserwator stojący «na równi» z uczniami, wczuwający się w ich stany psychiczne i starający się rozumieć ich sposób oglądu i wartościowania rzeczywistości.

Druga płaszczyzna związana jest ze sferą działalności metodycznej, w której występują zarówno elementy «techniki dydaktycznej» (formułowanie celów, dobór treści, metod, form, środków i ocena realizacji celów), jak i elementy kontaktów interpersonalnych oraz postaw humanistycznych związanych przede wszystkim z poszanowaniem podmiotowości uczniów, z partner-

stwem nauczycieli i uczniów, dialogiem dydaktycznym, ze wspólnym przeżywaniem wartości, współbrzmieniem emocjonalnym, współodpowiedzialnością nauczycieli i uczniów za przebieg i wyniki pracy dydaktycznej.

Trzecia płaszczyzna obejmuje postawy twórcze, innowacyjne nauczycieli. Autonomia szkół i nauczycieli, brak ostrych rygorów treściowych, metodycznych, organizacyjnych we współczesnej szkole stwarzają nauczycielom szansę działań nieszablonowych, nowatorskich, kształtowania swojej osobowości zawodowej przez działania niekonwencjonalne zarówno w zakresie «technologicznego» organizowania procesów kształcenia, jak i «humanistycznego» organizowania środowiska uczniowskiego, wspólnego z uczniami doświadczania i przeżywania wartości moralnych, estetycznych, poznawczych (St. Palka, 1998).

Biorąc pod uwagę wymienione płaszczyzny należy podkreślić, że współczesna praca nauczyciela powinna mieć swoje odniesienia do istniejących realiów życia społecznego, jak i do przyszłej rzeczywistości, a jednocześnie należy mieć świadomość, że bez przeszłości nie ma przyszłości, a więc ważne jest opieranie się na dorobku i doświadczeniach minionych lat. Specyfika tego zawodu oraz pełnione przez nauczycieli role zależne są od pozycji, jaką nauczyciele zajmują w różnych systemach społecznych i tak:

- w społeczeństwie globalnym nauczyciel pełni rolę wzoru osobowego;
- w społecznym systemie upowszechniania nauki – rolę pedagoga świadomego i czynnie kształtującego osobowość młodego pokolenia zgodnie z określonym programem;
- w systemie oświatowym – rolę reprezentanta szkoły jako instytucji społecznej;
- w grupie profesjonalnej nauczycieli – rolę przedmiotowego eksperta;
- w szkole jako zakładzie pracy – rolę pracownika funkcjonującego zależnie od pozycji, stanowiska, stażu pracy itp. (K. Olbrycht, 1998).

Praca nauczyciela ma charakter społeczny, a jego działalność uzależniona jest od wielu grup ludzi i instytucji, które uczestniczą w procesie kształcenia i wychowania, nauczyciel musi więc być przygotowany do współpracy z nimi. Wydaje się zatem, że od współczesnego nauczyciela musimy oczekiwać obszernej wiedzy podmiotowej, społecznej, kulturowej, pedagogicznej i psychologicznej.

Aby przygotować nauczycieli do pełnienia tak wielu ról, opiekunowie praktyk pedagogicznych powinni posiadać umiejętności przekazywania wiedzy w sposób zrozumiały i przystępny, a także rozwijać intelekt studentów i rozszerzać ich zainteresowania oraz kształcić umiejętności samodzielnego uczenia się. Być mądrym, wyrozumiałym, wymagającym, ale i życzliwym doradcą, wspierającym przyszłych nauczycieli w rozwijaniu innowacyjnych postaw. Chodzi również o uczenie umiejętności prawidłowego samokształcenia, wyrabianie motywacji i zainteresowań poznawczych, o wyrabianie umiejętności samodzielnego i krytycznego myślenia, rzetelności i otwartości oraz twórczych nastawień umysłu.

W zawodzie nauczyciela ważna jest również jego osobowość. Dlatego też istotne jest, aby stwarzać studentom sytuacje do odkrywania własnej indywidualności, do poznawania siebie, swoich możliwości, uświadomienia sobie specyfiki zawodu nauczyciela. Nauczyciel – opiekun musi być pasjonatą, gdyż tylko osoba z pasją będzie w stanie stać się dla przyszłego pokolenia – tak potrzebnym dziś – autorytetem, wspierającym w kształtowaniu planów edukacyjnych oraz planowaniu własnej drogi życiowej. Istotne jest również zainteresowanie sprawami młodego człowieka, pomoc w rozwiązywaniu problemów, służenie radą i pomocą, a także reagowanie trudności i niepowodzenia w pierwszych krokach stawianych w tym, jakże odpowiedzialnym zawodzie.

Model nauczyciela – opiekuna praktyk łączy w sobie ideał osobowy nauczyciela innowatora, opiekuna, doradcy, przywódcy, organizatora i demokracji, który pełni odpowiedzialność za swoich wychowanków, ich przyszłość, ale i za siebie i swój rozwój. Odpowiedzialność nauczyciela – opiekuna praktyk jest podwójna: odpowiada bowiem za przygotowanie studenta do pełnienia istotnej dla społeczeństwa roli nauczyciela, ale i za przyszłe pokolenie, które będzie pod opieką tegoż studenta wchodziło w życie.

Aby umożliwić studentom ich rozwój, trzeba kształtować osobowości wolne i zintegrowane, posiadające inicjatywę, zdolne do działań twórczych i odpowiedzialnych. Należy nauczyć każdego, by stał się sobą, był za siebie odpowiedzialny, będąc również odpowiedzialny za innych. Nauczyciele – opiekunowie, poprzez swoją postawę i urzeczywistnianie w swoim życiu naukowym i dydaktycznym przedstawionych wartości – powinni studentom pomóc odkrywać ich uzdolnienia, rozwijać aktywność, wzbudzać motywację i chęć do poszukiwania i odkrywania swojego własnego powołania, uczyć zaradności i rozumienia, szanowania innych, a także nadawać każdej ich działalności poczucie sensowności. Słusznie napisała A. Gurycka, że nic nie może nas jako ludzi zwolnić od odpowiedzialności za siebie. To my – ludzie – musimy wybierać, decydować, wartościować, oceniać, ponosić konsekwencje własnych działań. I to jest właśnie to, co nazywamy przyczynowością osobistą, która stanowi podstawowe kryterium podmiotowości (A. Gurycka, 1989).

Wydaje się, że obowiązkiem opiekunów praktyk jest przede wszystkim przekonywanie siebie i studentów, że najważniejsze jest to, co stworzą dla siebie i innych w toku indywidualnego procesu samorealizacji. Przekazując to studentom z pewnością będą mieli poczucie, że wychowują ludzi nie tylko mądrych, ale i szlachetnych, ludzi posiadających kulturę etyczną i moralną, tak bardzo potrzebną w dzisiejszym zdehumanizowanym świecie.

Znaczenie praktyk pedagogicznych w kształtowaniu warsztatu zawodowego przyszłych nauczycieli – doniesienie z badań. W prezentowanych badaniach wzięło udział 111 respondentów – studentów kierunku nauczycielskiego o specjalności zintegrowana edukacja wczesnoszkolna i wychowanie przedszkolne. Wszystkie biorące udział w badaniu osoby, to kobiety – studentki trzeciego roku studiów stacjonarnych pierwszego

stopnia Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Wybór studentów specjalności nauczycielskiej nie jest przypadkowy, to właśnie oni najczęściej realizują praktykę studencką w szkole lub przedszkolu, a ich plany zawodowe najczęściej związane są z rozpoczęciem pracy zawodowej w zawodzie pedagoga, nauczyciela.

W podjętych badaniach sformułowano następujące problemy badawcze:

Jakie miejsce wśród działań kształtujących warsztat przyszłych nauczycieli zajmują praktyki pedagogiczne?

Jakimi cechami i umiejętnościami powinien charakteryzować się – zdaniem studentów – nauczyciel (opiekun praktyk)?

Metodą, która została zastosowana w badaniach, był sondaż diagnostyczny. Prowadząc sondaż diagnostyczny, posłużono się techniką ankiety, która została przeprowadzona w drugiej połowie 2015 roku.

Bodźcem do przeprowadzenia badań i analizy mającej na celu ukazanie znaczenia praktyk pedagogicznych w procesie kształtowania kompetencji pedagogicznych przyszłych nauczycieli było pytanie postawione studentom w kwestionariuszu ankiety – które z działań najlepiej kształtują warsztat zawodowy przyszłego nauczyciela?

Odpowiedzi respondentów kształtowały się następująco: udział w zajęciach na uczelni – 16 (14,41%), samodzielne zgłębianie wiedzy pedagogicznej (np. zgłębianie literatury itp.) – 7 (6,31%), realizacja praktyki pedagogicznej – 73 (65,77%), wolontariat – 15 (13,51%). Studenci nie wymienili innych aktywności jako tych, które mogą oddziaływać na ich przyszły warsztat zawodowy.

Wyniki naszych badań dowodzą, że działalność praktyczna realizowana przez studentów w czasie studiów jest dla nich priorytetowa. Deklaracje respondentów uwidoczniły, że zarówno obowiązkowe praktyki, jak również praktyczna działalność o charakterze wolontariackim są niezwykle istotne w procesie kształtowania warsztatu zawodowego nauczyciela (łącznie ponad 79%).

W prezentowanym opracowaniu przywoływałyśmy trzy płaszczyzny działań dydaktycznych, w obrębie których odbywa się działalność pedagogiczna nauczycieli. Zdając sobie sprawę z tego, że wszystkie płaszczyzny stanowią integralną część działalności dydaktycznej zapytałyśmy, czy któraś z nich jest – w opinii respondentów – dla nauczyciela ważniejsza. Poniżej prezentujemy uzyskane wyniki.

Przyszli nauczyciele największe znaczenie przypisali płaszczyźnie związanej z działalnością metodyczną – 71 (63,97%), w której mieszczą się zarówno umiejętności dydaktyczne, jak i interpersonalne. Ważną cechą tej płaszczyzny jest zwrócenie uwagi na poszanowanie podmiotowości uczniów, relację partnerską wszystkich podmiotów edukacyjnych oraz zaangażowanie (emocjonalne) w prowadzoną pracę dydaktyczną. Ważność pozostałych dwóch płaszczyzn została potraktowana przez respondentów niemal równoważnie.

Płaszczyzna obejmująca rozpoznawanie, wyjaśnianie, interpretowanie faktów i zjawisk dydaktycznych

uzyskała 21 odpowiedzi, co stanowi 18,91%. Natomiast płaszczyzna obejmująca postawy twórcze, innowacyjne nauczycieli – 19 (17,12%).

Zebrane dane pozwalają na sformułowanie wniosku, że wszelkie działania praktyczne realizowane przez studentów – zarówno praktyki zawodowe, jak i inna działalność praktyczna, np. wolontariat realizowanych w placówkach edukacyjnych – w czasie studiów pedagogicznych stanowi dla nich niezwykle ważny element kształtowania ich warsztatu zawodowego. Na etapie przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciela istotne jest rozwijanie własnych umiejętności, a przede wszystkim wiedzy w zakresie metodyki przedmiotów prowadzonych przez nauczycieli, na co również zwracają uwagę nasi respondenci. Umiejętności dydaktyczne nauczycieli oraz reprezentowane przez nich postawy są obecne w ich deklaracjach, ale na tym etapie kształcenia stanowią kompetencje drugoplanowe.

W kolejnej części badań respondenci mieli wskazać trzy cechy, które według nich są najistotniejsze podczas pracy nauczyciela. Wśród cech, które zostały ocenione przez badanych najwyżej znajdują się: otwartość na potrzeby i oczekiwania dzieci – 61 (54,95%), sprawiedliwość – 49 (44,14%), umiejętność wykorzystania wiedzy dydaktycznej do wyjaśniania zjawisk w praktyce – 34 (30,63%) oraz wrażliwość na problemy uczniów – 33 (29,72%). Pozostałe cechy wybierane przez respondentów uzyskały następujące wartości: empatia – 30 (27,03%), wyrozumiałość – 26 (23,42%), wnikliwy obserwator i nawiązywanie korzystnych relacji z kolegami w szkole z rodzicami – po 22 (19,81%), obiektywizm – 18 (16,21%), asertywność – 15 (13,51%), spontaniczność – 12 (10,81%) oraz bezinteresowność – 11 (9,90%).

Należy przyznać, że wskazywane cechy – naszym zdaniem – obrazują głównie potrzeby i oczekiwania grupy studentów wobec nauczyciela (akademickiego), nie pokazują szerokiego spektrum opinii nauczyciela poczynionego przez uczniów bez względu na wiek.

W zawodzie nauczyciela istotne są również umiejętności, jakie posiada. W opinii przyszłych nauczycieli najważniejszą umiejętnością nauczyciela będzie wzbogacanie zajęć odpowiednimi środkami – 44 (39,64%). W dalszej kolejności respondenci wskazywali efektywne motywowanie uczniów do pracy i poczucie odpowiedzialności za przebieg i efekty pracy dydaktycznej – po 41 (36,94%). Następnie uwzględniali poszanowanie i akceptację podmiotowości uczniów – 39 (35,13%). Najniżej oceniono refleksyjność – 10 (zaledwie 9%). Wśród pozostałych odpowiedzi respondenci deklarowali, że ważne jest, by nauczyciel posiadał również następujące cechy: nie bał się stawianych przez dzieci pytań – 32 (28,83%), był krytycznym wobec siebie – 29 (26,13%), stosował urozmaicone metody – 28 (25,22%), planował lekcję jako spójną logiczną całość oraz odpowiednio reagował na sytuacje w klasie podczas lekcji – po 21 (18,92%), wykazywał duże zaangażowanie emocjonalne – 14 (12,61%) i prawidłowo posługiwał się językiem ojczystym – 13 (11,71%).

Studenci trzeciego roku studiów pierwszego stopnia stanowią grupę doświadczoną w aspekcie realizacji różnego rodzaju praktyk zawodowych. W związku z tym, że – według nich – jest to najlepszy sposób na kształtowanie swojego warsztatu zawodowego, zapytano ich, jakie – ich zdaniem – cechy osobowości nauczyciela poznane podczas obowiązkowej działalności praktycznej mogłyby stanowić swoisty ideał osobowy nauczyciela?

Respondenci mogli wyszczególnić maksymalnie dziewięć cech, które według nich określają ideał osobowy nauczyciela.

Ponownie sprawiedliwość zyskała wśród respondentów wysoką ocenę – 55 (49,54%). W dalszej kolejności respondenci zwracali uwagę na otwartość na potrzeby i oczekiwania dzieci – 51 (45,94%), postawę twórczą pedagoga – 45 (40,54%), szacunek i akceptację podmiotowości uczniów – 42 (37,84%) oraz wrażliwość na problemy uczniów – 40 (36,04%). Najniższą wartość respondenci przypisali zastosowaniu wiedzy o efektywnych werbalnych, niewerbalnych i medialnych technikach komunikacji – 5 (tylko 4,5%), chociaż umiejętność komunikacji jest w zawodzie nauczycielskim – obiektywnie utrzymując – jedną z najważniejszych sprawności.

W grupie pozostałych cech przypisywanych przez respondentów ideałowi osobowemu nauczyciela, którego mogli spotkać podczas praktyk pedagogicznych wymienili następujące: nie boi się stawianych przez dzieci pytań oraz stosuje urozmaicone metody, wzbogaca zajęcia odpowiednimi środkami – po 33 (29,73%), jest empatyczny i wymaga od siebie – po 31 (27,93%), jest spontaniczny i podczas lekcji odpowiednio reaguje na sytuacje w klasie – po 28 (25,22%), obiektywny oraz wyrozumiały – po 27 (24,32%), pracowity – 26 (23,42%), krytyczny wobec siebie, a także zachęca uczniów do rozwijania myślenia krytycznego – po 23 (20,72%), nastawiony na innowacje – 21 (18,92%), nawiązuje korzystne relacje z kolegami w szkole z rodzicami i różnymi instytucjami, a także aktualizuje swoją wiedzę przedmiotową – po 20 (18,01%). Katalog cech nieco rzadziej wybierany przez badanych studentów zawierał następujące kategorie: bezinteresowny – 19 (17,12%), wnikliwy obserwator – 17 (15,31%), planuje lekcje jako spójne logiczne całości, jak również aktywnie szuka okazji do rozwoju zawodowego – po 16 (14,41%), jest asertywny, stale ocenia efekty swoich wyborów i działań w zawodzie na rzecz innych i wykazuje duże zaangażowanie emocjonalne – po 14 (12,61%), nauczyciel jest otwarty na modyfikację rzeczywistości szkolnej oraz wykorzystuje wiedzę dydaktyczną do wyjaśnienia zjawisk w praktyce szkolnej – po 9 (8,11%), prawidłowo posługuje się językiem ojczystym – 8 (7,21%), a także jest refleksyjny – 6 (5,4%).

Zaprezentowane powyżej wyniki badań potwierdzają, że przyszli pedagodzy zdają sobie sprawę z tego, że poza wiedzą, którą winni zdobyć w procesie kształcenia akademickiego i samokształcenia, niezwykle istotne – a w ich przekonaniu najważniejsze – są praktyki zawodowe. Opinia ta zostaje potwierdzona w deklaracjach respondentów na temat płaszczyzn działań dydaktycznych, gdzie podkreślają oni znaczenie płaszczyzny metodycznej.

Potoczna opinia, że nauczycielem może zostać każdy zostaje obalona już podczas kolejnego pytania, kiedy przyszli nauczyciele opisują cechy, jakimi powinien charakteryzować się nauczyciel: otwartość na potrzeby i oczekiwania dzieci, sprawiedliwość oraz umiejętność wykorzystania wiedzy dydaktycznej do wyjaśniania zjawisk w praktyce, ponieważ są to cechy, które automatycznie dyskwalifikują niektórych kandydatów.

Wielość zadań stojących przed nauczycielem idzie w parze z bogactwem cech jego osobowości i podejmowanych działań. Kto zatem może być dla przyszłego pedagoga wzorem do którego pragnie odwoływać się podczas kształtowania siebie, swoich kompetencji pedagogicznych? Przyszli pedagodzy potrafią wyróżnić cechy oraz umiejętności, które posiadają spotkani w czasie praktyk pedagogów. Można przypuszczać, że wraz ze zdobyciem większego doświadczenia ocena priorytetowych cech osobowych (i umiejętności) nauczyciela może ulec zmianie. Jeszcze inny obraz wychowawcy pojawi się, kiedy sami dołączą do grona aktywnych zawodowo pedagogów.

Wnioski. Studenci pedagogiki, przyszli pedagodzy są wnikliwymi obserwatorami, jednocześnie krytycznie oceniają stojących na ich drodze edukacyjnej pedagogów. Respondenci potrafią wskazać ich cechy oraz oczekiwania wobec wyobrazonego ideału osobowego pedagoga, do którego sami dążą. Wyposażeni w wiedzę teoretyczną, stopniowo wprawiają się w praktyce pedagogicznej, dzięki temu w pełni kształtują swój własny warsztat zawodowy.

W opracowaniu zaprezentowałyśmy analizę dwóch obszarów tematycznych – znaczenia praktyk pedagogicznych w kształtowaniu warsztatu zawodowego studentów pedagogiki oraz cech i umiejętności posiadanych przez pedagogów-opiekunów, których spotykają oni podczas swoich praktyk. Dla badanej społeczności studenckiej kierunków nauczycielskich szczególnie ważne jest zdobycie doświadczenia zawodowego już w czasie nauki i jak najefektywniejsze wykorzystanie tego czasu do doskonalenia kompetencji metodycznych. Wykorzystanie doświadczeń nauczycieli, z którymi mają kontakt podczas praktyk/wolontariatu, pozwala im na wypracowanie indywidualnego stylu pracy podejmowanej po zakończeniu studiów. Problematyka cech osobowości i umiejętności nauczycieli została szeroko omówiona w opracowaniu, w związku z tym pragniemy podkreślić, że profesja pedagoga wymaga złożonego przygotowania teoretycznego i praktycznego, w tym dbania o rozwój osobowy każdego nauczyciela, pielęgnowania różnorodnych cech oraz rozwijania wszechstronnych umiejętności, które można wykorzystać w codziennym kontakcie z członkami społeczności szkolnej, na co badani zwracali szczególną uwagę. Należy zatem dokonywać odpowiedniego doboru placówek i nauczycieli – opiekunów do realizacji tak ważnych dla studentów zajęć praktycznych. Istotne stają się tu zarówno ich cechy osobowościowe, doświadczenie, wiedza, warsztat pracy, jak i umiejętności wykorzystania tego wszystkiego w pracy z dziećmi.

Bibliografia

1. Brycka E., Lusina M., Wyżga O.: Praktyka ogólnopedagogiczna w kształceniu nauczycieli. W: <http://www.up.krakow.pl/konspekt/konspekt6/brycka.html>.
2. Czollek K.: Praktyka śródroczna jako forma przygotowania studentów do roli nauczycieli, Edukacja i Dialog 2001, nr 2.
3. Gurycka A. (red.): Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży, Warszawa 1989, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego.
4. Marzec H.: Kształcenie praktyczne studentów pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej. W: K. Misiólek (red.): Praktyki Pedagogiczne w Górnośląskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej. Mysłowice 2001, Wyd. Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Mysłowicach, Prywatny Zespół Szkół P.U.H. «Derrata» Sp. z o. o. w Mysłowicach.
5. Olbrycht K.: Nauczyciel w społeczeństwie wychowującym, Kwartalnik Pedagogiczny 1998, nr 6.
6. Palka St.: Sposoby uprawiania dydaktyki ogólnej a kompetencje zawodowe nauczycieli. W: J. Kędzierska, K. Polak (red.): Horyzonty pedagogicznej wyobraźni. Nauczyciel wobec własnych kreacji. Kraków 1998, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego.
7. Siwek H.: Przygotowanie studentów pedagogiki – przyszłych nauczycieli – do rozwijania myślenia matematycznego dzieci w wieku wczesnoszkolnym (w:) K. Kusiak, I. Nowakowska-Buryła, R. Stawinoga (red.): Edukacyjne konteksty rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym, Lublin 2009, Wyd. Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej.

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ – РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Мінчановська Олександра, доктор наук, доцент, Факультет етнології і наук про освіту, Сілезький університет в Катовіцах, вул. Бельська, 62, 43-400 Цешин, Республіка Польща, aleksandraminczanowsk@interia.pl

Хрузд-Матушич Аліса, магістр, асистент, Факультет етнології і наук про освіту, Сілезький університет в Катовіцах, вул. Бельська, 62, 43-400 Цешин, Республіка Польща, alicjahruzd@o2.pl

Забезпечення права на освіту дітей, молоді, а пізніше і дорослих осіб завжди було одним із основних обов'язків кожного суспільства. Сучасні перетворення, що відбуваються в суспільстві та реформи системи освіти в нашій країні, піднімають питання про нову модель підготовки майбутніх учителів – вихователів. Навчання учителів – вихователів здійснюється відповідно до навчальних планів і програм, які містять теоретичний і практичний блоки. Теорія і практика являють собою взаємопов'язане джерело знань, необхідне в процесі професійної підготовки майбутніх вчителів.

Предметом дослідження даної статті є навчання студентів педагогіки з особливим врахуванням значення педагогічних практик у підготовці до професійної діяльності. Стаття складається з декількох частин. У першій частині ми характеризуємо роль педагогічних практик у формуванні професійних навичок майбутніх вчителів, а також описуємо сфери педагогічної діяльності вчителів. Друга частина являє собою презентацію фрагмента проведених авторських досліджень серед студентів педагогічних спеціальностей. Стаття закінчується висновками.

Ключові слова: професійна підготовка вчителів; педагогічні практики; професійна майстерність вчителя.

PEDAGOGICAL PRACTICE IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL SKILLS OF FUTURE TEACHERS – RESULTS OF RESEARCH

Minchanovska Oleksandra, dr., Associate Professor, Faculty of Ethnology and Educational Studies, University of Silesia in Katowice, st. Bielska, 62, 43-400 Cieszyn, The Republic of Poland

Khruzd-Matushchik Alisa, MA, assistant, Faculty of Ethnology and Educational Studies, University of Silesia in Katowice, st. Bielska, 62, 43-400 Cieszyn, The Republic of Poland

Ensuring the right to children education, youth and later adults has always been one of the main responsibilities of each society. Modern transformations occurring in society and education system reform in our country, raising the question of a new model for training of teachers – educators. Training of teachers – educators carried out according to curricula that include theoretical and practical units. Theory and practice are interconnected source of knowledge required in the training of future teachers. The subject of study of this article is to educate students of pedagogy with emphasis on important pedagogical practices in preparation for the profession. The article consists of several parts. In the first part we characterize the role of pedagogical practices in shaping the skills of future teachers, and describe the scope of educational activities for teachers. The second part is a presentation fragment copyright conducted research among students of pedagogical specialties. The article ends with conclusions.

Key words: training of teachers; pedagogical practice; professional mastery of teachers.

Стаття надійшла до редакції 04.06.2016

Прийнято до друку 29.09.2016